

MAKT ATT FUNGERA

**En intervjustudie om intellektuell funktionsförmåga, kön,
sexualitet och subjektivitet**

**Göteborgs Universitet
Institutionen för kulturvetenskaper
Genusvetenskap
Uppsats, 15 hp, fördjupningskursen
Ht 10
Författare: Liv Nordlund
Handledare: Elin Lundsten**

Sammanfattning:

Genom en intervjustudie med tre personer som arbetar med sex- och samlevnadsundervisning på särskolan undersöks och analyseras diskurser om intellektuell funktionsförmåga och intellektuell funktionsnedsättning i relation till sexualitet och kön.

Studien försöker svara på hur dessa kategorier står i relation till varandra och hur de kan förstås som samkonstruera(n)de. Vidare undersöks diskurserna i relation till hur föreställningarna om intellektuell funktionsförmåga, kön och sexualitet påverkar möjlighet till subjektivitet för personer med intellektuella funktionsnedsättningar och vilka subjekspositioner som o/möjliggörs för dem.

I en diskurs om intellektuell funktionsförmåga som en linjär utveckling sågs hur förmågan att fatta egna beslut nedsattes just genom omgivningens förväntan på en sådan oförmåga hos personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Detta fick konsekvenser för personernas sexualitet och även möjlighet att forma en känsla av ett eget själv. Diskursen omöjliggjorde subjekspositioner som vuxen, förälder och även handlande sexuella subjekt. Dock visade informanterna på motstrategier hos eleverna.

I en diskurs om utsatthet bekräftades bilden av personer med intellektuella funktionsnedsättningar som sexuellt utsatta, även om skillnader mellan könen blev tydliga när maktordningar om kön och funktionsförmåga samkonstruerades.

Genom att förstå elevernas intellektuella funktionsförmåga som ett görande snarare än ett varande kunde informanterna närma sig svårigheter som benämmandet innebar för de elever som inte själva såg sig som tillhörande kategorin. Samtidigt som ett ifrågasättande av vad intellektuella funktionsnedsättningar och därmed intellektuell funktionsförmåga är och består i kunde lyftas.

Nyckelord:

diskurs, föreställningar, kön, intellektuella funktionsnedsättningar, intellektuell funktionsförmåga, maktordning, personer med intellektuella funktionsnedsättningar, sex- och samlevnadsundervisning, sexualitet, sexuell praktik, subjektivitet, subjeksposition

Innehållsförteckning:

Inledning	4
Bakgrund	4
Disposition	5
En forskningsöversikt	5
Teoretiska utgångspunkter och begrepp	8
Diskurs och makt	8
Intellektuella funktionshinder/funktionsnedsättningar	9
Kön/sexualitet/funktionsförmåga	10
Studiens syfte och frågeställningar	12
Syfte	12
Frågeställningar	12
Avgränsningar	13
Metod, metodologi och material	14
Metod och urval	14
Metodens etik	15
Tillvägagångssätt i intervjuerna	16
Tillvägagångssätt i analyserandet	17
Presentation av informanterna	18
Analys	18
Barn/vuxen	19
Sexualitet och föräldraskap	21
Sexuella praktiker	24
Normalitet och kön	25
Utsatthet	27
En hel identitet	31
Slutdiskussion	33
Slutledningar och sammanfattning	33
Avslutande reflektioner	34
Källförteckning	37
Bilagor	40
Intervjuguiden	40

Inledning

Bakgrund

Den feministska filosofen Simone de Beauvoir visade i sin *Det Andra Könet* hur att vara människa likställs med att vara man. Kvinnan, den Andre, tillskrivs ett kön, något som mannen inte anses ha. På senare tid har alltfler aspekter av denna sorts kategorisering behandlats inom feministisk och andra kritiska teorier. Vissa människor tilldelas en särskiljande och underordnad tillhörighet. Andra lämnas fria att osynligt passera som norm för mänsklighet. Endast icke-vita ses ha en hudfärg, icke-heterosexuella en sexuell läggning. Listan kan göras lång. Inom kritisk funktionshinderforskning har det pekats på den *funktionsförmåga*, som endast de med en funktionsnedsättning tillskrivs. På samma sätt som talet om *kvinnliga* läkare synliggör en bekönad norm för läkaryrket visar talet om personer med intellektuella funktionsnedsättningar, att det finns en osynliggjord norm från vilken ens intellektuella funktionsförmåga ses avvika.

Kritisk funktionshinderforskning har många beröringspunkter med feministisk forskning, och på senare år har även interdisciplinär forskning och teoretisering ägt rum. Jag vill utgå från dessa beröringspunkter i min studie men då fokusera på en kategori, som ofta glömts bort även i detta sammanhang; intellektuella funktionsnedsättningar. Med särskilda skolor, arbeten och bostäder osynliggörs många i gruppen *personer med intellektuella funktionsnedsättningar* för samhället i stort. Det går att tala om en näst intill total segregering, vilken i sig manar till ett problematiserande av de föreställningar, som ligger bakom denna indelning av människor.

Jag anser det således relevant att titta närmare på de föreställningar, som finns just kring intellektuell funktionsnedsättning. Att göra detta utifrån ett feministiskt-teoretiskt ramverk om konstruktion av sexualitet och kön tror jag kan bidra med viktig förståelse både av maktordningar rörande funktionsförmåga, sexualitet och kön, samt konstruktionen av det mänskliga subjektet. Något som i sin tur kan bidra till att vidga och berika den feministiska forskningens projekt.

Med tanke på den nämnda segregeringen mellan människor med olika intellektuell funktionsförmåga har jag för att kunna närma mig mina frågor kring intellektuell funktionsförmåga, kön och sexualitet vänt mig till några, som, i sitt arbete måste förhålla sig

till dessa frågor. Således baserar sig denna studie på tre intervjuer med anställda som håller i samtal i sex- och samlevnad på särskolan. Intervjuerna kretsar kring deras tankar om sitt arbete i detta ämne och med denna grupp. Utifrån intervjumaterialet vill jag studera diskurser kring intellektuell funktionsförmåga i relation till sexualitet och kön.¹ Jag vill titta på, hur relationerna mellan dessa tre kategorier ser ut, samt även beröra diskursernas effekter för subjektiviteten hos personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

Disposition

Uppsatsen inleds med en översikt av det forskningsfält jag vill skriva in mig i. Sedan följer en genomgång av de teoretiska antaganden, som bestämmer både de val av analytiska perspektiv och den metod jag haft i mitt utförande av studien. Jag redogör här för mina teoretiska utgångspunkter tillsammans med studiens centrala begrepp, och detta leder sedan fram till ett preciserat syfte och de frågeställningar, som jag vill rikta mot mitt material. Den metod jag valt för att uppfylla detta syfte, mina metodologiska reflektioner och en kortare presentation av mitt material följer, varefter analysen av empirin tar vid. Uppsatsen avslutas med en diskussion kring resultaten av analysen. Här lämnas plats för några vidare reflektioner och möjliga vägar att gå vidare med studier inom uppsatsens fokusområden.

Forskningsfältsöversikt²

Mitt huvudfokus är inte sex- och samlevnadsundervisningen i sig, men då jag via min studie kommer beröra ämnet vill jag ändå nämna något om forskningen kring det. Ett antal studier har företagits kring föreställningar om sexualitet och kön i sex- och samlevnadsundervisning. Dessa behandlar dock sällan eller aldrig särskolan och därmed heller inte intellektuell funktionsförmåga.³ I en C-uppsats från 2007 behandlas undervisningen på särskolan, men här

¹ Som synes har jag redan här hunnit använda termerna funktionshinder, funktionsnedsättning och funktionsförmåga om vartannat. För uppsatsens strukturs skull kommer en längre utredande diskussion kring definitioner och användningen av dessa begrepp först i min teoridel.

² En av studiens begränsningar blir här tydlig då mitt översiktliga sökande efter forskning och teori endast sträckt sig över angloamerikansk och nordisk litteratur.

³ se ex Bäckman, Maria 2003 *Kön och känsla Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet* Stockholm: Makadam och Engström, Johanna 2008 *Sex och Samlevnad i grundskolan - En analys av innehåll, metoder och föreställningar inom sex och samlevnadsundervisning på mellan- och högstadiet* D-uppsats

fokuseras det då på innehåll och upplägg.⁴ Denna uppsats kan därför ses bidra med att föra in en diskussion om intellektuell funktionsförmåga i relation till den om sexualitet och kön som förs kring sex och samlevnadsundervisning.

Mycket av den forskning som görs i skärningspunkten mellan genusvetenskap och funktionshinderforskning utgår från empiriska studier.⁵ Utgångspunkten i något som tidigare setts som två skilda fält, gör att intersektionalitetsperspektivet blir uppenbart. Fokus ligger på samkonstruktion mellan kön och funktionshinder. Ett av de främsta namnen är sociologen Karin Barron. Hon har bland annat tittat på identitetskonstruktionen hos kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar och för resonemang om relationen mellan intellektuella funktionsnedsättningar, kön och sexualitet. Detta är även något sexologen Lotta Löfgren-Mårtenson gör i sin avhandling *Får jag lov?*⁶ som behandlar uttryck för kärlek och sexualitet hos ungdomar med intellektuella funktionsnedsättningar. Deras studier skiljer sig från min både i omfång och i att de baserar sig på deltagande observation och intervjuer med personer med intellektuella funktionsnedsättningar själva.⁷ Jag tror, särskilt med tanke på att jag även vill komma in på och diskutera subjektivitet, att möjligheten att överföra och jämföra resonemang och resultat som baserar sig på deras studier till min studie, med fokus på föreställningar om intellektuell funktionsnedsättning och intellektuell funktionsförmåga, kan vara berikande. Jag kommer därför återkomma till dem i analysen av min empiri.

I antologin *Bara funktionshindrad?* där bl.a. Barron deltar, behandlas och undersöks funktionshinder (både fysiska och intellektuella) i relation till kategorier såsom klass, kön och ålder.⁸ En av artiklarna rör det intersektionella förhållandet mellan sexualitet och

institutionen för kultur- och medievvetenskaper Umeå universitet hämtad 10-12-05 från:

<http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Rapporter-och-studier/Sexualundervisning/Sex-och-samlevnad-i-grundskolan/>

⁴ Gustavsson, Erika & Grahn, Charlotta 2007 "Man blir inte med barn av att kyssas..." En kvalitativ studie om sex- och samlevnadsundervisningen på gymnasiesärskolan C-uppsats institutionen för socialt arbete Göteborgs universitet hämtad 10-12-05 från: <http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Rapporter-och-studier/Sexualundervisning/Man-blir-inte-med-barn-genom-att-kyssas/>

⁵ se ex Barron, Karin (red) 2004 *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur och Kristiansen, Kristjana & Traustadottir, Rannveig (red) 2004 *Gender and Disability Research in the Nordic Countries* Lund: Studentlitteratur

⁶ Löfgren-Mårtenson, Lotta 2003 *Får jag lov? Om sexualitet och kärlek i den nya generationen unga med utvecklingsstörning* Göteborg: Institutionen för socialt arbete Göteborgs universitet

⁷ Även i frågor som rör just funktionshinder får personer med intellektuella funktionsnedsättningar sällan komma till tals. Min ursprungstanke var därför att vända mig till denna grupp för att diskutera mitt ämne. Jag ville få tala, inte bara om, utan också med personer med intellektuella funktionsnedsättningar var. Det som fick mig att välja annorlunda var mina tidsramar. Att skapa trygga grupper och ordentligt kunna introducera samt följa upp intervjuerna var inte genomförbart. För intervjuer av personer med intellektuella funktionsnedsättningar se Barron, Karin 2004 "Genus och Funktionshinder" i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur s. 125-130

⁸ Grönvik, Lars 2008 "Sexualitet och Funktionshinder" i Grönvik, L & Söder, M (red) *Bara Funktionshindrad? Funktionshinder och Intersektionalitet* Malmö: Gleerup

funktionshinder. Sociologen Lars Grönvik efterfrågar här, och trycker på vikten av, ett inkluderande även av kön i denna relation.⁹ Detta är något som jag i denna studie ämnar hörsamma.

Den forskning som utgår från feministiska perspektiv på funktionshinder, som jag tagit del av inför denna studie rör ofta kroppsliga funktionsnedsättningar. Här framförs en kritik av den sk. *the social model of disability*. Denna teori inom funktionshinderforskning flyttade fokus från medicinska perspektiv på individen till ett synsätt som handlar om ett samhälle som *funktionshindrar* individer med olika typer av nedsättningar. Författare såsom sociologen Carol Thomas menar, att denna teori i sin fokus på den sociala konstruktionen av funktionshinder tenderar att ignorera den verklighet och erfarenhet som en nedsättning innebär för individen.¹⁰ Funktionshinderforskarna Marianne Corker och Sally French visar i sin antologi om diskurser kring funktionshinder, hur *social model*-teorin gör samma dikotoma distinktion mellan *funktionsnedsättning/funktionshinder* som det gjorts mellan begreppsparet *kön/genus*, där den förra i paret ses som en given kroppslig essens och enbart den senare som socialt skapad.¹¹ Denna förståelse av funktionshinder och funktionsnedsättning och problematiserandet av uppdelningen dem emellan är vägledande för min egen, vilket jag återkommer till i min begreppsdiskussion nedan.

Många av dessa forskare som ofta själva har ett fysiskt funktionshinder säger sig vilja inkludera även intellektuella funktionsnedsättningar i sina resonemang, men fokus ligger alltså på det fysiska.¹² Jag vill använda mig av deras teorier och resonemang kring den "avvikande" kroppen och dess relation till subjektivitet och kön för att närma mig det "avvikande" intellektet. Vissa av deras resonemang kommer därför att utvecklas och sättas i relation till mina egna utgångspunkter i mitt teoriavsnitt.

⁹ Grönvik 2008 s. 60

¹⁰ Thomas, Carol 1999 *Female Forms*, Philadelphia: Open University Press. I följande kommer funktionsnedsättning motsvara engelskans *impairment* och funktionshinder *disability*.

¹¹ Corker, Mairian & French, Sally 1999 "Reclaiming Discourse in Disability Studies" i Corker, M & French, S (ed) *Disability Discourse*, Philadelphia: Open University Press s. 4

¹² se ex. Wendell, Susan 1996 *The Rejected Body: Feminist Philosophical Reflections on Disability* New York: Routledge. Att personer med intellektuella funktionsnedsättningar återfinns så sällan bland de som behandlar ämnet kan därför kanske förklara bristen på fokus på just denna grupp. Ett undantag är här Gunilla Gerland. Gerland, Gunilla 2004 *Autism: relationer och sexualitet* Stockholm: Cura

Teoretiska utgångspunkter och begrepp

Studiens fokus för analys - diskurser om intellektuell funktionsförmåga i relation till kön, sexualitet - kan ses som bred. Mina teoretiska utgångspunkter bidrar här med väsentliga avgränsningar. För att skapa en tydligare struktur har jag delat upp min teori och metod under olika rubriker, men som jag skall visa nedan, anser jag inte, att relationen mellan teori och metod är så enkel. Jag inleder nedan med det teoretiska ramverk och de begrepp som utgör verktyg för min analys och går sedan vidare med att specifikt diskutera min förståelse av kön, sexualitet och intellektuell funktionsnedsättning och funktionsförmåga.

Diskurs och makt

Jag förstår både kön, sexualitet och intellektuella funktionsnedsättningar som socialt och språkligt konstruerade kategorier. Inspirerad av poststrukturalistisk teori förstår jag tal och skrift som produktiva handlingar. Språket refererar inte genomskinligt till fakta i en utanförstående verklighet.¹³ Verkligheten såsom vi uppfattar den konstrueras istället genom språket. Jag förstår *diskurs* som de bestämda sätt vi talar om och förstår vår verklighet.¹⁴ Olika sätt att tala om kön, sexualitet och intellektuella funktionsnedsättning formar alltså på olika vis vår syn på och förståelse av dessa tre kategorier.

Idéhistorikern Michel Foucault visar i *Viljan att Veta* hur diskurser är intimt sammankopplade med *subjektivitet*, alltså en människas känsla av sitt själv. De diskurser om sexualitet som under den senare delen av 1800-talet fick legitimitet skapade en ny kategori; den homosexuella.¹⁵ Diskurser skapar alltså olika möjliga *subjektpositioner* i relation till vilka människor kan förstå sig själva och andra. Samtidigt som diskurser på många sätt är tvingande, är det viktigt att minnas att människor aldrig är passiva offer för diskurserna. Individer förhåller sig till, förhandlar och utövar motstånd mot de diskurser som begripliggör de subjektpositioner som människor utgår från i formandet av sin identitet. Olika diskurser

¹³ Potter, Jonathan & Wetherell, Margeret 1988 "Discourse Analysis and the Identification of Interpretive Repertoires" i Antaki, Charles (ed) *Analysing Everyday Explanation - A Casebook of Methods* London: SAGE Publications s. 168-169

¹⁴ Winther Jorgensson, Marianne & Phillips Louise 2000 (1999) *Diskursanalys - som teori och metod* Lund: Studentlitteratur s.7

¹⁵ Foucault, Michel 2004 (1976) *Sexualitetens Historia - Viljan att Veta* Göteborg: Daidalos s. 64-65

formar olika subjekspositioner, som ibland är helt motsägelsefulla. Detta medför ett skapande av en konfliktyta där identitetsskapande och individens förhållningssätt till subjekspositioner äger rum.

Tillgång till och möjlighet att definiera en diskurs är en fråga om *makt*. Omvänt är legitimiteten hos en diskurs alltid bestämd av rådande maktrelationer.¹⁶ Vem som helst kan inte hävda vad som helst hursomhelst. Att personer med intellektuella funktionsnedsättningar *inte* ser sig som just sådana spelar mindre roll för deras omvärld om det finns en utredning som benämner dem som sådana. Samtidigt kan dessa personer, när de får möjlighet att uttala sig i ett sammanhang också protestera, utöva *motmakt* mot denna språkliga inmotning. Foucault menar att makt skall förstås som relationell. Där makt finns, finns också motstånd.¹⁷ Kön, sexualitet och intellektuell funktionsförmåga kan alla förstås i relation till makt. Genom att studera dessa kategorier inte som fasta och fixerade utan som utgörande maktordningar skapas ett utrymme för ett ifrågasättande och en möjlig social förändring.

Jag förstår vidare kön, sexualitet och intellektuell funktionsförmåga ur ett *intersektionellt* perspektiv. Detta analysperspektiv innebär att olika maktordningar grundade på kategorier så som kön, etnicitet och funktionsförmåga ses samverka. Maktordningarnas orsaker och effekter ses hela tiden som inbegripna i varandra och kan inte separeras eller läggas från eller till varandra.¹⁸ I min studie innebär detta, att maktordningar kring sexualitet, kön och intellektuell funktionsförmåga hela tiden ses som samkonstruera(n)de. Det följer självklart, att de även står i relation till en mängd andra kategorier. Som forskarsubjekt vill jag inte "gömma" mig bakom en förståelse av intersektionalitet och därmed tro mig kunna ta ett helhetsgrepp utifrån alla tänkbara kategorier.

Intellektuella funktionshinder/funktionsnedsättningar

Intellektuella funktionshinder och *intellektuella funktionsnedsättningar* är svårdefinierade termer.¹⁹ Funktionshinder pekar tydligare på något som är skapat av samhället, det är något som uppstår i individens möte med miljön. Jag väljer dock att använda termen personer med

¹⁶ Fahlgren, Siv 1998 *Diskursanalys, kunskap och kön - ett försök att utveckla en teoretisk ram och ett arbets sätt för en diskursanalys av vetenskapliga texter* Umeå: Institutionen för socialt arbete Umeå universitet s. 23-24

¹⁷ Foucault 2004 s. 104-105

¹⁸ Lykke, Nina 2005 "Nya perspektiv på intersektionalitet: Problem och möjligheter" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*- "Intersektionalitet" 2-3, Göteborg: Kvinnovetenskaplig tidskrift

¹⁹ se ex. Grönvik, Lars 2007 *Definitions of disability in social sciences*, Uppsala: Uppsala universitet . Grönvik pekar i denna avhandling på att definitionerna alltför ofta lämnas diffusa inom forskning kring funktionshinder.

intellektuella funktionsnedsättningar för att benämna mina informanternas elever. På samma sätt som poststrukturalistisk feministisk kritik har ifrågasatt den dikotoma uppdelningen av *genus/kön*, där den senare ses som en given essens, utgår jag från att distinktionen mellan *funktionshinder/funktionsnedsättning* kan ses som tvetydig, även då det gäller intellektuell förmåga.²⁰

I diskussionen kring vad som är samhälleligt skapat och vad som är kroppsligt myntade Carol Thomas termen *nedsättningseffekter*. Hon beskriver dessa som bio-sociala och alltid formade av interaktionen mellan kropp, samhälle och sociokulturell benämning via språket.²¹ Min förståelse av intellektuell funktionsnedsättning är hämtad ur denna tanke. Jag vill utgå från de språkligt och samhälleligt konstruerade elementen av intellektuell funktionsnedsättning utan att utesluta de egna upplevelserna och kroppsliga erfarenheterna av att tilldelas positionen/se sig själv som person med intellektuella funktionsnedsättningar.²² Emellertid förstår jag det som om att kropp och samhälle hos Thomas fortfarande ses som separata storheter, om än interagerande. Jag förstår snarare den samverkan mellan kropp, samhälle och språklig benämning som formar intellektuell funktionsnedsättning med feministiska fysikern Karen Barads *intra-aktion* där dessa tre aldrig helt kan avgränsas från varandra. De är alltid redan en del av varandra.²³

Kön/sexualitet/funktionsförmåga

Jag förstår *sexualitet* med hjälp av etnologen Maria Bäckman som innehållande orientering av begär, sexuell praktik, föreställningar, tankar och fantasier.²⁴ Vidare förstår jag definitionen av och relationen mellan *kön* och *sexualitet* utifrån den poststrukturalistiska filosofen Judith Butlers teorier kring *den heterosexuella matrisen*. Hon förklarar denna matris som:

Det raster av kulturell begriplighet varmed kroppar, genus och begär begripliggörs [...] att kroppars koherens och begriplighet med nödvändighet förutsätter ett stabilt kön som uttrycks genom ett stabilt genus (med maskulinitet som uttryck för man och femininitet som uttryck för kvinna) som definieras oppositionellt och hierarkiskt

²⁰ Goodley, Dan & Roets, Griet 2008 'The (be)comings and goings of "developmental disabilities": The cultural politics of impairment' i *Discourse: Studies in Cultural Politics of Education* 29:2 s. 240

²¹ Thomas 1999 s.42

²² Vidare ser jag intellektuell funktionsnedsättning som kopplat till en del av en person och inte en hel personlighet.

²³ Lykke, Nina 2009 *Genusforskning: en guide till genusvetenskaplig teori, metodologi och skrift* Stockholm: Liber s. 102

²⁴ Bäckman 2003 s. 95

genom heterosexualitetens tvingande praxis.²⁵

Begär formas alltså kulturellt och orienteras i en viss riktning, med en viss praktik som får utgöra en viss sexualitet. Likaså formas kroppar till det ena eller andra av två kön som skall uppvisa ett bekönat beteendemönster. Dessa processer beror på varandra. Butler visar alltså hur de vars kön eller sexualitet inte följer detta raster inte heller blir begripliggjorda. En person som varken ser sig som man eller kvinna får ingen subjeksposition och därmed inget mänskligt erkännande i diskurser baserade på den heterosexuella matrisens logik. Butler visar hur det "mänskliga" inte "sträcks" ut för att omfatta alla beroende på en mängd faktorer utöver begär och kön.²⁶ Även om hon inte skriver det explicit förstår jag intellektuell funktionsförmåga som en av denna mängd faktorer.

Lika lite som en könsindelning i två från varandra separerade kön är oproblematiskt är indelningen mellan intellektuell funktionsnedsatt och intellektuellt funktionsduglig. Att indelningen i stort sätt görs utan att analysera och definiera vad som ryms i den normerade *funktionsförmågan*, samt ofta i motsättning till hur personen som indelas uppfattar sig själv, utvecklar problemet ytterligare. Detta är något som *crip teorin* sysselsätter sig med.

Likt den av Butler inspirerade queerteorin med sitt återtagande av termen *queer* använder *crip teorin* det nedsättande *crip* (krympling) för att kritiskt kunna positionera sig mot de maktordningar som baseras på funktionsförmåga. Teorin visar på instabiliteten i kategorin funktionshinder. Ingen kan egentligen ses uppnå det ideala funktionsdugliga, och i åldrandeprocessen som ju gäller för alla som lever länge nog ingår funktionshinder.²⁷ Fokus riktas alltså från funktionsnedsättningen mot de normerande strukturer som skapar och exkluderar kategorin personer med nedsättningar.

En central teoretiker är här den feministiska funktionshinderforskaren Rosemary Garland-Thomson. Hon förklarar funktionshinder som ett sätt att beskriva den inneboende instabiliteten hos det förkroppsligade självet. Hon menar, att fokus måste riktas mot de sociala strukturer, som tolkar kroppslig skillnad.²⁸ Överfört till min studie handlar det istället om de strukturer som tolkar mental skillnad. Funktionshinderforskaren Margrit Shildrick menar att "Bodies matter not because we live in them, but because the experiences that constitute the

²⁵ Butler, Judith 2007 (1990) *Genustrubbel - Feminism och identitetens subversion* Göteborg: Daidalos s. 235-236 (not) Översättningen av Butlers gender motsvaras i mina resonemang av termen kön.

²⁶ Butler, Judith 2006 (2004) *Genus Ogjort - Kropp, begär och möjlig existens* Stockholm: Nordsteds Akademiska Förlag s. 24-25

²⁷ Rydström, Jens & Tjeder, David 2009 *Kvinnor, män och alla Andra - en svensk genushistoria* Lund: Studentlitteratur s. 128-129

²⁸ Garland-Thomson, Rosemarie 2004 "Integrating Disability, Transforming Feminist Theory" i Smith, B & Hutchinson, B (ed) *Gendering Disability, New Jersey*: Rutgers University Press s. 75-77

self are always embodied.”²⁹ Subjektivitet formas alltså alltid i relation till en förkroppsligad erfarenhet. Shildrick menar i likhet med Garland-Thomson att funktionsnedsättningar pekar på en fluiditet i detta förkroppsligande och därmed även i vår subjektivitet.³⁰ Personer med intellektuella funktionsnedsättningar blir därmed en påminnelse om, att de ramar, baserade på en cartesiansk uppdelning av kropp och sinne, som gäller för subjektivitet och för det som anses mänskligt, inte är så givna och fasta som vi vill tro.

Studiens syfte och frågeställningar

Syfte

Jag har ovan visat att subjektivitet skapas och upprätthålls i relation till rådande sociala och kulturella normer, och artikulationen och praktiserandet av dessa via diskurser. Utifrån detta vill jag se på mitt material. Jag vill närma mig mina informanternas utsagor och se på hur de tolkar och förhåller sig till skillnader i intellektuell funktionsförmåga i koppling till sexualitet och kön. Detta för att kunna problematisera inte bara intellektuella funktionsnedsättningar utan även normer om intellektuell funktionsförmåga och de maktordningar som är förknippade med dessa. *Jag vill identifiera och undersöka några centrala diskurser om intellektuell funktionsförmåga och intellektuell funktionsnedsättning i relation till sexualitet och kön.* Detta gör jag genom att analysera intervjusamtal gjorda med tre anställda inom särskolan som arbetar med sexualitetsfrågor på just särskolan, kring deras tankar om sin undervisning med denna grupp. *Jag vill vidare sätta diskurser i relation till feministisk teori kring subjektivitet och föra ett resonemang kring vilka subjektpositioner som möjliggörs eller omöjliggörs i diskurser om intellektuell funktionsnedsättning.*

Frågeställningar

- Vilka föreställningar kring intellektuell funktionsnedsättning, intellektuell

²⁹ Shildrick, Margrit 2009 *Dangerous Discourses of Disability, Subjectivity and Sexuality* London: Palgrave Macmillan s. 68

³⁰ Shildrick 2009 s. 18

funktionsförmåga, kön och sexualitet framkommer i informanternas berättelser?

- Hur ser relationen mellan intellektuell funktionsförmåga, kön och sexualitet ut? Hur samkonstrueras kategorierna?

- Hur påverkas möjlighet till subjektivitet för personer med intellektuella funktionsnedsättningar av de diskurser om intellektuell funktionsnedsättning som framträder i informanternas berättelser? Vilka o/möjliga subjektspositioner formas för personer med intellektuella funktionsnedsättningar?

Avgränsningar

Som synes i mina teoretiska antaganden har jag helt lämnat därhän en förståelse av funktionshinder och funktionsnedsättningar som har en medicinsk eller psykologisk karaktär.³¹ Då termen intellektuell funktionsnedsättning ofta används utan definition, och då mina informanter träffar klasser som består av oerhört blandade grupper, valde jag en bred ingång till förståelsen av intellektuell funktionsnedsättning. Studien rymmer därför ingen analys eller problematisering av skillnader mellan olika syndrom och diagnoser.

Min ursprungstanke att hålla mig till samtal om personer med lindrig utvecklingsstörning fick lämnas, då samtliga mina informanternas berättelser även rörde måttlig utvecklingsstörning, och någon gång grav utvecklingsstörning, ibland specificerat och ibland inte.³² Att gränserna inte går att hålla blir dock något som belyser problemet med kategorisering och benämning överhuvudtaget.

Valet av informanter utgör en av studiens avgränsningar. Detta val diskuteras i metodavsnittet. I materialpresentationen kommer jag även kort gå in på deras olika yrkesingångar. Dessa olikheter kommer dock inte vidare analyseras. Förutom i ett resonemang kring informanternas könstillhörighet kommer jag inte lyfta en analys av informanterna själva i relation till diskurser om intellektuell funktionsförmåga. Formandet av subjektspositioner och påvekan på subjektivitet hos dem får bli en annan studie.

³¹ Att detta skulle var intressant att studera från genusvetenskapligt perspektiv tvivlar jag inte på. Värld att nämna är dock Gunnar Kyléns begåvningsmodell för *utvecklingsstörning* som flitigt används också av mina informanter. Kylén talar om grav, måttlig och lindrig utvecklingsstörning även om det är omöjligt att dra några skarpa gränser dem emellan. Nordeman, Margareta 2005 *När känslan tar över*, Stockholm: Carlssons s. 53-54 samt kap12

³² se föregående not

Metod, metodologi och material

Metodval och urval

Mitt syfte att titta på och analysera diskurser möjliggörs i ett samtalande som kan gå in på djupet, vilket i sin tur möjliggörs av en kvalitativ forskningsansats. Jag ser inte intervjuerna som ett sätt för mig att avtäcka sanningen om mina informanternas tankar. Detta är varken möjligt eller det jag är intresserad av utifrån min förståelse av kunskapsproduktion som något långt ifrån ett positivistisk undersökande utfört av en förmodat objektiv forskare på en verklighet som passivt väntar att framträda. Det är i vår interaktion, i samtalet, som de föreställningar jag tycker mig se skapas. Analysen av diskurserna kan därför aldrig frikopplas från sina kontexter, både avseende informanternas klassrumssituationer och intervjusituationen.³³ Den kunskap som produceras i denna studie är vidare skapad genom min analys av dessa föreställningar. Kunskapen är alltså situerad. Den feministiska biologen och filosofen Donna Haraway talar om kunskapen om världen som uppgjord av en mängd små berättelser, inte en enda stor meta-berättelse.³⁴ Kunskapen som produceras i denna studie kan ses i ljuset av detta. Det är en berättelse om hur mitt material kan förstås.

Studiens syfte och omfång gör att jag endast vänt mig till ett fåtal personer. Deras varierade yrkesingång blir inte problematisk då de inte skall förstås som ett representerande av en viss yrkeskårs eller grups åsikter. Att jag valde att närma mig just dem som arbetar med samtal kring sexualitet är dels en form av att gräva där jag står, då jag själv arbetat med sexualupplysning under flera år. Det handlar också och framförallt om en förmodan, att dessa personer tvingas röra sig bland diskurser som studien syftar att undersöka. För att kunna utläsa något om föreställningar, subjektivitet och subjekspositioner i relation till dessa diskurser, krävdes samtal med personer som fått reflektera kring relationen mellan sexualitet, kön och intellektuella funktionsnedsättningar.

Min roll i den kunskap som denna uppsats producerar är stor. Hur jag ställer frågorna påverkar svaren. Hur jag tolkar och analyserar dessa svar får konsekvenser för forskningens resultat. Detta gör inte resultaten mindre valida men pekar på vikten av att redogöra för hur jag gått tillväga i själva intervjuerna och i min analys av intervjumaterialet. Reflektioner kring

³³ Winther Jorgenson & Phillips 2000 s. 97-98

³⁴ Lykke, 2009 s. 141

min roll i kunskapsproduktionen kommer att behandlas löpande nedan. Eftersom intervjusituationen och informanten själv är avgörande för vad och hur det som sägs faktiskt sägs, och därmed i förlängningen även för den kunskap som denna studie skapar, kommer även dessa behandlas nedan.

Metodens etik

Inledningsvis kontaktades berörd personal på ett antal särskolor via en kort förfrågan om deltagande i studien per telefon. De som visade intresse fick sedan ett längre mejl med en mer formell förfrågan, där jag förklarade syftet med studien, och att jag ville samtala med dem kring deras tankar om intellektuella funktionsnedsättningar, sexualitet och sex- och samlevnadsundervisning med denna grupp. På så sätt fanns en möjlighet att fundera över deltagande i lugn och ro och garantera ett informerat samtycke.³⁵

Alla intervjustudier innebär etiska problem som måste tas i beaktande. Det finns en inbyggd maktrelation mellan mig som intervjuare och informanten, som ställer sig till förfogande med sina tankar och berättelser.³⁶ Jag har försökt hantera detta bl.a. genom att vara tydlig med frivilligheten i deltagandet under hela processen. Jag har även försökt skapa trygghet i intervjusituationen genom att komma till en plats och på en tid som informanterna själva fick bestämma. För att ge informanterna ytterligare möjlighet att kontrollera det som jag valt att använda mig av i deras utsagor, erbjöd jag samtliga att läsa texten, innan uppsatsen läggs fram, vilket samtliga tackade nej till.

Anonymiteten garanterades samtliga informanter genom att deras namn fingerats och all information som skulle kunna avslöja deras identiteter är borttagen ur de resonemang jag återger i analysen.³⁷ Samtligt intervjumaterial behandlas konfidentiellt.

I min teori redogjorde jag för hur studien kan bli en del i ett ifrågasättande av maktordningar, vilket kan möjliggöra social förändring. Samtidigt är det viktigt att påpeka att jag, genom att skriva denna uppsats själv utövar en makt över mina informanters elever, varav flera aldrig skulle se sig tillhöra kategorin ifråga. Jag vände mig till mina informanter, därför att de arbetar med personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Genom att skriva uppsatsen skapar jag ett utrymme, som jag anser att mina informanters elever intar. Så även

³⁵ Kvale 1997 s. 107

³⁶ Kvale 1997 s. 118-119

³⁷ Kvale 1997 s. 109

om jag är ute efter att problematisera intellektuell funktionsnedsättning, befäster jag kategorin på samma gång.

Tillvägagångssätt i intervjuerna

Jag har utfört tre intervjuer mellan 1h och 15 minuter och 1h och 40 minuter. Jag fick tillåtelse av samtliga informanter att spela in våra samtal och har sedan transkriberat dem för att göra dem mer lättillgängliga för analys.

Intervjuerna baserade sig på frågor av relativt öppen karaktär.³⁸ Jag försökte att inte låta mig styras alltför mycket av ordningen på frågorna utan kastade om dem, allteftersom samtalet fortskred för att inte själv styra samtalet mer än nödvändigt. Vissa frågor blev onödiga på grund av samtalets utveckling. Ofta lade jag även till någon fråga för att kunna uppmuntra intressanta sidospår och utvecklingar av tankar som kanske inte från början rymdes i mina frågor. Jag var även noga med att inte pressa på med frågor jag uppfattade som svårbesvarade. Detta för att vara öppen för de kunskaper och erfarenheter som jag utifrån min specifika utgångspunkt inte har och för att ge informanterna chans att kontrollera sin egen berättelse.

För att notera intressanta resonemang och underlätta transkriptionerna förde jag under intervjuerna vissa stödanteckningar, vilket jag tror till viss del distraherade informanterna. De väntade ibland in mig med sina svar. Detta tror jag dock kan ha varit positivt, då det möjliggjorde tankepauser som annars inte uppstår.

Att jag som intervjuare är en ung genusstudent påverkar självklart vilka svar som informanterna ger mig. Många av de som tillfrågades att delta i studien uttryckte sig positivt till att jag kom från det håll jag gjorde. Den positiva förväntan som fanns på min ingång till detta ämne antog jag handlade om, att de tillfrågade rörde sig inom en form av jämställdhetsdiskurs. Där fanns en viss förförståelse av termen genus som något som är viktigt att tänka på kring hur man bemöter sina elever. Att detta förekom blev tydligt, då en av informanterna uttryckte, att hon oroat sig för att jag skulle ställa frågor om just genus, som om dessa frågor speciellt ställde henne mot väggen och krävde något till skillnad från övriga frågor. För att försöka undvika detta, samt att undvika att lägga ord i mun la jag de frågor som

³⁸Som bakgrundsinformation till utformandet av dessa frågor använde jag Löfgren-Mårtensons handbok om anpassad sexualundervisning i särskolan *Hur gör man?* och vissa delar av Gunilla Gerlands *Autism: Relationer och Sexualitet*. Löfgren-Mårtenson, Lotta 2009 *Hur gör man? Om sex och samlevnadskunskap i särskolan* Varberg: Argument samt Gerland 2004

mer uttalat rörde betydelser och förståelser av genus och kön i slutet av intervjuerna.

Tillvägagångssätt för analyserandet

För att göra texten i analysdelen mer lättläst har citat från transkriptionerna skrivits om, så att stakningar och hummanden utelämnats. Då pauser, skratt och betoningar påverkar hur meningar tolkas; finns dessa med för att göra det lättare för läsaren att följa med i min analys. Vidare har jag återgivit vem som sagt vad, men fokus för analys ligger inte på informanterna som personer. I linje med detta ser jag materialet från de tre intervjuerna som ett sammantaget material. Därför har jag inte ansträngt mig att "fördela ordet" mellan informanterna. I analysen återges ibland citat från flera av informanterna och ibland bara en av dem för att underbygga ett resonemang.

Viktigt att påpeka är att det som jag presenterar i analysen aldrig blir mina informanters egna berättelser rakt av. Jag har skapat en egen berättelse utifrån deras berättelser och mina specifika frågeställningar. Den är en slags representation av deras föreställningar men utifrån mina metodologiska och teoretiska utgångspunkter aldrig den enda eller "sanna".

Efter åtskilliga genomläsningar av transkriptionerna, där jag också ibland gick tillbaka till inspelningarna för att försäkra mig kring oklarheter i tolkningen av innebörden av någon mening, gick jag vidare med att tematisera materialet. Det sätt som jag gått tillväga i mitt analyserande är en konsekvens av mina teoretiska utgångspunkter i diskursteori, om hur diskurser formar och formas av förkroppsligade subjekt. Detta understryker ånyo hur teori och metod är svåra att avgränsa.³⁹ Analysen kretsar kring några meningsbärande mönster jag kunnat skönja i det varierande talet kring kategorierna kön, sexualitet och intellektuella funktionsnedsättningar, där olika mönster såklart kan återfinnas hos samma talare.⁴⁰ Speciell fokus har lagts på att lyfta föreställningar som står i motsats till varandra. Detta för att öppna för en förståelse kring orsaker och effekter av dessa föreställningar.⁴¹ Maktordningar som ligger inbäddade i diskursernas struktur kan ifrågasättas.

³⁹ Winther Jorgensson & Phillips 2000 s. 10

⁴⁰ Potter & Wetherell 1988 s. 177-178

⁴¹ Potter & Wetherell 1988 s.171-172

Presentation av informanterna

Innan analysen av materialet tar vid tror jag att en kortare presentation av informanterna kan göra mina resonemang lättare att följa. Mina informanter består av skolsköterskan Lena och kuratorn/socionomen Titti, som båda arbetar inom gymnasiesärskolan, samt Martin som är lärare inom särsvux. Vid tillfället för intervjuerna höll Lena i en mer renodlad sex- och samlevnadsundervisning medan Martin höll i vad han beskrev som samtal om samlevnad. Titti skulle starta med sex- och samlevnadsundervisning senare under terminen. Samtliga hade arbetat med frågorna med särskolelever under flera år.

Det blev snabbt tydligt, att yrkeskategorierna till viss del bestämde ingången och inställningen till ämnena som behandlades under intervjuerna, även om det självklart också hade att göra med de olika grupper informanterna träffade. Detta ser jag som en tillgång. Lena talade både om och utifrån ett hälso- och kroppsligt perspektiv på både sexualitet och kön och intellektuella funktionsnedsättningar medan Titti och Martin fokuserade på sociala aspekter. Alla tre återkom till svårigheter i att närma sig just den intellektuella funktionsnedsättningen med eleverna vilket jag ska gå in på mer i analysen som nu tar vid.

Analys

För att kunna fokusera på relationerna mellan intellektuell funktionsförmåga, kön och sexualitet och vidare kunna sätta föreställningar om dessa i relation till subjektivitet har jag valt att göra en sammanhängande analys. Jag kommer således varva presentation av empirin med egna resonemang underbyggda av exempel ur empirin och av min teori för att närma mig svaret på mina frågeställningar. Jag har delat in analysen i tre huvuddelar, dels utifrån de tematiseringar jag gjort av mitt material; Barn/Vuxen respektive Utsatthet och en sista del; En hel identitet. I denna diskuterar jag mer teoretiskt frågan kring subjektspositionering i relation till mina informanternas resonemang kring indelningen och benämningarna av personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

Barn/vuxen

I mitt material återkommer en diskurs om intellektuell funktionsförmåga som en linjär utveckling. I början av linjen finns det lilla barnet och i slutet den vuxne med ett färdigutvecklat fungerande intellekt. En konsekvens av detta är föreställningen om personer med intellektuella funktionsnedsättningar som icke-vuxna, som närmare barn.

På frågan om vad som kan tänkas skilja sig mellan undervisning på "vanliga" gymnasiet och särskolan får jag detta svar av Titti: "Dom har ju inte kommit så långt, å kanske aldrig gör, som elever på vanliga gymnasiet." Och detta svar från Lena:

L: Egentligen tror jag nog inte att det är så stor skillnad, fast dom frågar som jag får, får nog skolsköterskan på grundskolan,

I: Ah! Är det mer... ålders...?

L: Ja! med ålder ja, jag tror att det är mer med åldern. Att frågorna finns fast i olika stadier.

I: Det är samma frågor?

L: Ja, samma frågor, fast är man normalstörd, så att säga, så har det nog kommit under högstadiet. Snarare än i gymnasiet då.

Här blir det tydligt att det handlar om en utveckling, som personer med intellektuella funktionsnedsättningar inte har nått så långt i, som deras ålder skulle föranleda. I Lenas fall kan man ana en försenad utveckling och i citatet från Titti en utveckling som aldrig kommer att fullbordas.

När Martin talar om svårigheten att som man närma sig frågor kring sexualitet, kommer han in på liknande föreställningar. Han drar en parallell till arbetet som förskolelärare där "hela den här pedofildebatten ligger ju liksom i bakgrunden." Manlig sexualitet blir i Martins resonemang något hotfullt och ligger som bakgrund även i klassrummet. Att Martin kopplar till förskolan förstår jag dels som en tidigare yrkeserfarenhet men också som en del i ett synsätt på personer med intellektuella funktionsnedsättningar som barn. Martins elever på särsvux kan åldersmässigt räknas till kategorin vuxna. I relation till sexualitet blir här den intellektuella funktionsförmågan något som placerar personer med eller utan intellektuell funktionsnedsättning på var sin sida av det dikotoma paret barn/vuxen.

I detta motsattspar ses vuxenhet som sammankopplat med oberoende, medan barnet positioneras som den beroende. Enligt cartesiansk idétradition är subjektivitet intimt sammankopplad med förmågan att kunna utöva autonomi och den fria förnuftiga tanken.⁴²

⁴² Shildrick 2009 s. 19

Full subjektsstatus ges alltså endast till den vuxne. Endast hen utför det tänkande som utgör varat. "Jag tänker alltså finns jag." Barnet har på grund av sitt beroende och sitt outvecklade intellekt ännu inte nått dit. Personer med intellektuella funktionsnedsättningar som beroende barn ses i linje med detta inte som fullvärdiga subjekt. Samtliga informanter återkommer till sådana föreställningar om eleverna, särskilt i relation till majoritetssamhällets syn på gruppen.

Titti talar om hur många personer med intellektuella funktionsnedsättningar är oerhört beroende av sin omgivning. Hon menar, att de därför inte får lära sig att ta hand om sig själva och att: "man blir lite styrd av andra människor, och den egna ... viljan och det egna jaget kommer kanske lite i skymundan" Ur citatet förstår vi att detta jag och egna vilja finns där, men de tillåts inte komma fram. Det beroende av stöd som personer med intellektuella funktionsnedsättningar har leder till att beslut fattas över deras huvuden. De ses inte som fullvärdiga subjekt på grund av sitt beroende. Martin återkommer till detta i ett belysande exempel om en kollegas agerande:

Ett annat exempel är: Vi hade två olika lektionssalar att välja mellan [...] Och det var alltså inte min vanliga lektionssal på mitt vanliga ställe, det var på ett annat ställe, men jag hade öppet så hon [eleven] fick själv bestämma; om hon skulle sitta där eller där. Men det tyckte inte den här arbetsledaren på det här stället. - Du ska va *där*. - Varför då? -ja men! *hon* kan ju inte få bestämma! - Nähä, men varför inte då?? - Jamen det fattar du väl? Det kan hon ju inte -Men *varför*, sa jag? - Jamen! Uh! hur ska det gå? Förstår du, och jag har *massa* med sånna exempel! Det är hot. Asså den här frigörelsen är hotande, asså självständigheten *är* hotande.

Det Martin trycker på här, och i det fortsatta resonemanget är hur föreställningen om, att personer med intellektuella funktionsnedsättningar inte kan fatta egna beslut föregår de faktiska situationer, där beslut skall fattas. Han påpekar, att denna föreställning också ofta internaliseras hos personerna med intellektuella funktionsnedsättningar själva. Subjektivitet och den egna viljan är alltså något som är beroende av föreställningar om intellektuell funktionsförmåga. Om den frigörelse Martin här talar om aldrig ges utrymme fortsätter således detta i en cirkelgång. Vi kan prata om ett språkligt och socialt konstruerande av en oförmåga att fatta egna beslut som sedan förstås föregå konstruktionen. En maktaspekt blir också tydlig. Ett beroende av omgivningen underkänner människor som handlande subjekt, som kapabla att fatta egna beslut, vilket i sin tur ökar beroendet än mer och gör den beroende än mer maktlös. Personen med intellektuell funktionsnedsättning blir således bärare av sociala och kulturella meningar och en plats, där maktrelationer utspelas via diskurs och

praktik.⁴³

På några ställen under intervjuerna framkommer dock ett annat sätt att förstå den intellektuella funktionsnedsättningen. Detta är motsatt den diskurs som bestämmer personer med intellektuella funktionsnedsättningar som icke-vuxna, som icke-fullvärdiga subjekt om man så vill.

När vi diskuterar samhällets syn på personer med intellektuella funktionsnedsättningar som föräldrar menar Lena att personer med intellektuella funktionsnedsättningar har ett oliktankande men att: ”det faktiskt finns ett givande och tagande även där, dom har olika strategier för att lösa olika saker och ting som vi - som vi sa förut - normalstörda faktiskt också kan ha ... va nytta till oss.” Oförmågan ses här som en potentiell förmåga. En förmåga som den förmodat intellektuellt funktionsduglige saknar. Intellektuell funktionsduglighet och intellektuell funktionsnedsättning ses här som avgränsade positioner. Det handlar om ett oliktankande. Men i detta resonemang premieras inte det ena sättet att tänka på bekostnad av det andra.

Martin menar på flera ställen i intervjun, att det finns svårigheter i kommunikationen kring sexualitet och samlevnad i hans elevgrupper. Han betonar emellertid, att denna svårighet är ömsesidig. Han talar om samhällets likriktning som inte kan härbärgera den skillnad som finns i människors inlärningsförmåga och kommunikationssätt. Han menar alltså inte, att bristen på förståelse beror på personen med intellektuell funktionsnedsättning och dess (brist på) utveckling. Detta kan förstås utifrån ett maktperspektiv. Om det normativa kommunikationssätten aldrig inkluderar det egna sättet, blir ens röst sällan hörd. Personen med ett avvikande sätt, här att tänka och kommunicera, hamnar därmed i ett underläge.

Sexualitet och föräldraskap

Om någon ses som icke-vuxen eller barn följer att personen inte ses som en lämplig förälder. Detta är också en återkommande syn på personer med intellektuella funktionsnedsättningar i samhället i stort.⁴⁴ Lena bekräftar synen: “Risken är ju större, om... säg att dom har ett

⁴³ Goodley & Roets 2008 s.247

⁴⁴ Traustadottir, Rannveig & Sigurjonsdottir, Björg Hanna “Tre generationer utvecklingsstörda mödrar och deras familjenätverk” i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur, Engwall; Kristina 2004 “Sinnesslöa kvinnor och sexualitet i ett historiskt perspektiv” i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur s. 72-74 samt Barron, Karin 2004 “Vem är jag? Utvecklingsstörda kvinnor (re)konstruerar sin identitet” i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur s.135

funktionshinder, att dom misslyckas som förälder, att det blir sociala myndigheter som får ta hand om barnet”. När vi senare talar om svårigheter att råda kring abort, antar jag snabbt att detta blir ett dilemma utifrån att Lena kopplar ihop intellektuell funktionsnedsättning med risken för misslyckat föräldraskap. Lenas problem har dock mer att göra med svårigheten att inte kränka någon när man inte känner till deras hållning i abortfrågan från en mer religiös synvinkel. Det råd hon säger sig vilja ge gravida elever är att *vänta*, men inte att det *aldrig* kan vara fråga om att kunna skaffa barn. Hon lägger också till i diskussionen om synen på föräldraskap, att man nuförtiden ser annorlunda på det än förr och att: “...alla människor ska liksom få finnas och då får man försöka hitta en lösning på att stötta föräldrarna på ett annat sätt.” Detta stöd är något som återkommer i den forskning kring intellektuella funktionsnedsättningar och föräldraskap som jag tagit del av. Här visas att personer med intellektuella funktionsnedsättningar kan klara sitt föräldraskap bra, om de får det rätta stödet från sin omgivning.⁴⁵

När Titti som pratar om vad som känns viktigast att ta upp i sex- och samlevnadsundervisningen kommer hon snart in på föräldraskap:

Ja, jag gillar inte å va en sån människa som har pekpinnar, och nu får ni akta er för detta! Och ni får inte ha barn för det klarar ni inte av. Men det är klart att det finns i bakgrunden också, när det gäller dom med måttlig utvecklingsstörning (...) Men det är känsliga frågor. För det är klart att det är en sorg någonstans, som inte alla förstår kanske riktigt, men dom som är duktiga förstår ju det på nått sätt, att dom inte kan, och är ledsna för det.

Jag anser att det går att förstå Tittis resonemang som en slags *disclaimer* vars funktion är att kunna hävda något som man vet kan vara ifrågasättbart och på så sätt röra sig mellan olika diskurser samtidigt.⁴⁶ Titti kan genom sitt resonemang ses upprätthålla en diskurs om personer med intellektuella funktionsnedsättningar som olämpliga föräldrar även om hon samtidigt visar sig medveten om den motdiskurs som framkommer i Lenas resonemang om dessa personer som potentiella föräldrar. Självklart kan Lenas och Tittis olika inställning handla om, att de talar om olika grupper, och att de anser, att detta utgör en skillnad. Lena undervisade ofta i klasser med personer med lindrig utvecklingsstörning, även om hon sällan specificerade till vilken grupp hon refererade. Titti talar däremot uttalat om personer med måttlig utvecklingsstörning. Utifrån den breda förståelse av intellektuell funktionsnedsättning

⁴⁵ Traustadottir 2004. Traustadottir visar också hur förväntan på ett misslyckande påverkar förmågan att tillgodogöra sig detta nödvändiga stöd. Detta kan jämföras med förväntan på beslutsförmågan och dess effekter för personer med intellektuella funktionsnedsättningar som diskuterades ovan.

⁴⁶ Potter & Wetherell 1988 s. 176

som jag använder, spelar dock dessa grupptillhörigheter här ingen roll.

I diskussionen kring föräldraskap länkar Lena den samhälleliga synen på personer med intellektuella funktionsnedsättningar som föräldrar till synen på sexualitet. Hon hävdar att synen på sexualiteten hos dessa personer kommer ur synen på föräldraskapet för desamma. Detta går att förstå som att om någon är en olämplig förälder blir det följaktligen olämpligt för denna någon att ha en sexualitet överhuvudtaget. Lena avslutar diskussionen om föräldraskap och intellektuella funktionsnedsättningar med att definiera sexualitet som något annat än föräldraskap:

Sexualiteten är ju kopplat till ett välbefinnande, och det man hela tiden tänker om man ska ha ett helhetstänkande liksom fysiskt, mentalt och socialt välbefinnande, så ingår ju sexualiteten, som mat och sömn, i välbefinnandet också. Så oavsett om man har ett funktionshinder eller inte, så behöver man ju ha ett välbefinnande, och det är ju vissa kriterier som behövs för att det ska uppfyllas, utan att ja precis det behöver leda till föräldraskap, men det är ändå till ett välbefinnande tycker jag.

Med en annan innebörd av sexualitet än just föräldraskap kan sexualitet alltså lättare höras samman med personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

Det är möjligt att vända på orsakssammanhanget, som Lena rör sig med här ovan. Då är det istället synen på sexualitet som blir bestämmande för synen på föräldraskap. Lars Grönvik skriver om föreställningar om personer med intellektuella funktionsnedsättningar som saknade de kön, och att det på detta följer att de ses sakna sexualitet.⁴⁷ Utifrån ett sådant synsätt blir sexualitet något olämpligt för personer med intellektuella funktionsnedsättningar och de sexuella uttryck som ändå blir synliga måste kontrolleras. En aspekt blir då fortplantningen. Detta är något som historikern Kristina Engwall visar i sin forskning om de steriliseringar av personer med intellektuella funktionsnedsättningar som pågått under mitten av 1900-talet.⁴⁸

Att en avvikande intellektuell funktionsförmåga skulle betyda en avvikande sexualitet gäller endast då sexualiteten redan ses som kopplad till denna funktionsförmåga. Detta framgår i ett resonemang som Martin för:

planteras den föreställningen om sej själv eller om sin egen [o]förmåga, då kommer dom aldrig att klara sexualitet. Då kommer dom aldrig att kunna ta ställning till om dom vill detta, eller inte vill detta, eller och så vidare. Därför att, det va nån som sa det att valfrihet det börjar med att man får välja mellan gul och röd saft. (skratt) Det gör ju det. Det börjar med att det finns nån sorts utrymme, handlingsutrymme i

⁴⁷ Grönvik 2008 s. 47

⁴⁸ Engwall 2004

livet. Om man inte känner det, då spelar det ingen roll om man pratar om sex hur mycket som helst. Om du ändå inte har den känslan av att jag *får* vara med att bestämma, det är okej, omgivningen tycker det är okej att jag bestämmer.. att jag ska ha dom här kläderna på mej, att jag får klä mej som jag vill när jag går ut på dans eller att jag får pussa en kille utan att fråga personalen.

Här förstås alltså sexualitet utifrån förmågan att kunna fatta beslut kring den egna personen baserat på den egna viljan. En fungerande sexualitet förutsätter en känsla av ett avgränsat själv med en egen vilja och förmåga att fatta beslut. Något som personer med intellektuella funktionsnedsättningar inte garanteras utifrån de föreställningar om intellektuell funktionsförmåga som framkommit ovan. Synsättet på personer med intellektuella funktionsnedsättningar som underkända att fatta egna beslut skapar därför också en problematisk relation till den egna sexualiteten för dessa personer. En tankegång som Martin bekräftar går igen hos eleverna "Jag som person är ju inte riktigt normal då kanske inte min sexualitet heller är normal." En annan förståelse av intellektuell funktionsförmåga är alltså viktig för sexualiteten hos personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Ur tolkningen av Martins citat går det också att härleda att även intellektuell funktionsduglighet kan förstås som samkonstruerat med sexualitet.

Sexuella praktiker

Titti avslutar diskussionen om personer med intellektuella funktionsnedsättningar, föräldraskap och sexualitet med en intressant reflektion:

Sen finns det dom som är ihop, eller ja dom är ihop, i skolan så, men dom har liksom inte kommit så långt. Eller vad man ska säga. Om målet nu är att ha sex? (skratt) Det finns liksom inte i deras värld, dom pussas och håller i handen så. Och det räcker för dom så, tycker dom. Men man ska ändå veta, och få en sund bild av det tänker jag, och inte bara lära sej på TV.

Att ha kommit långt i sin utveckling är alltså likställt med att ha sex. Därför blir att pussas och hålla handen en barnlig outvecklad praktik. Att Titti säger att detta *räcker* pekar på att det skulle kunna finnas mer. Detta *mer* är något som Titti också menar är viktigt att man *ändå* - hur man nu än själv känner för att göra - känner till. Det blir tydligt att det här finns en normerad *sexuell praktik*, som både undervisare och elev måste förhålla sig till.

Samtidigt så går det att lyfta något annat i Tittis resonemang. Så som hon förstår det, så

finns att ha sex inte på kartan i upplevelsevärlden hos dem, som hon beskriver, istället pussas de och håller varandra i hand. Detta betyder dock inte, att inte pussas och hålla handen kan förstås som ett uttryckande av sexualitet, en sexuell praktik. Hon frågar sig också om slutmålet måste vara att ha sex. Är det främsta sättet att uttrycka sexualitet, att ha sex? Eller omvänt, kan inte pussas vara en form av sex? Detta kan förstås i relation till den heterosexuella matrisen. Här bestämmer könet begäret, som i sin tur skall leda fram till en viss sexuell praktik, det heterosexuella samlaget. På samma sätt som homosexuellt begär eller praktik ifrågasätter hela matrisens logik, kan den sexuella praktik som Titti här talar om göra det. Så länge som homosexualitet och intellektuell funktionsnedsättning⁴⁹ ses som avvikande kan matrisen hållas intakt. Spektrat för vad som förstås som sex och sexuell praktik skulle alltså breddas, om personer med intellektuella funktionsnedsättningar inte sågs som avvikare med en avvikande sexualitet utan inkluderades i mänsklig subjektstatus.

Martin bekräftar denna bild då han talar om svårigheten med att tala om just sexualitet och sexuella praktiker med sina elever. Han säger sig uppleva, hur de egna föreställningarna om vad sexualitet skall innebära krockar med föreställningar han har om sina elever. Elever som han tror kanske aldrig kommer "ligga med" någon. Martin betonar dock, att detta är något han egentligen inte kan veta något om. Han vill därför med sin undervisning jobba för att få eleverna att kunna utforska sig själv och sin vilja, snarare än att lära sig om olika sexuella praktiker. Detta kan förstås som i linje med det som framkommit tidigare i analysen angående hur föreställningar om intellektuell funktionsförmåga påverkar subjektiviteten och hur utövande av sexualitet i sin tur är beroende av en känsla av det egna jaget och dess gränser.

Normalitet och kön

Subjekspositionen person med intellektuella funktionsnedsättningar som skapas i de diskurser som behandlats ovan är inte svår att se som problematisk. Detta är också något som informanterna bekräftar då de talar om hur eleverna skapar sin identitet. Lena menar, att de elever som hon arbetar med har behov av en identitet som något annat än och inte endast särskolelev. De identitetskonstruktioner som uppvisas av de elever hon beskriver kan förstås som motstrategier mot diskurser om intellektuell funktionsförmåga som skapar föreställningar om personen med intellektuell funktionsnedsättning som beroende barn. I

⁴⁹ Dessa grupper är på inget sätt totalt särskiljda.

Foucauldiansk anda kan man förstå dem som ett utövande av motmakt mot intellektuell funktionsförmåga som maktordning.

Lena betonar, att detta identitetsskapande är ytterst bekönat. Flickorna söker en identitet som mödrar eller omhändertagare av olika slag, medan killarna ofta söker sig en identitet genom kriminalitet:

många [killar] tycker det ju e jättetufft att komma tillbaka om, säg att dom har varit häktade eller kanske till och med omhändertagna å så liksom att, me kungen då kommer då tillbaka liksom och jag har minsann suttit inne, å då har dom identiteten som kriminell å inte som en elev på skolan då.

Eleverna Lena beskriver ser jag som inbegripna i en normalitetskonstruktion som skapar subjektspositioner som, även om de görs i relation till femininitet och maskulinitet, i båda fallen står långt från beroende och barnslighet. Omvänt används könskonstruktionen som ett medel för att skapa en subjektivitet som inte är stadd i den icke-normalitet som den intellektuella funktionsnedsättningen ses innebära.⁵⁰ I de studier Karin Barron utfört kring identitetskonstruktioner hos kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar lyfter hon en tanke som är belysande även på Lenas berättelse om sina elever. Barron menar att längtan efter en modersroll hos denna grupp kvinnor inte kan ses som en strävan mot en traditionell och stereotyp kvinnoroll. Som framgick ovan har diskurser om intellektuell funktionsförmåga gjort rollen som mor allt annat än tillgänglig för denna grupp kvinnor. Förståelsen av modersrollen som en stereotyp kvinnoroll baseras sig endast på en viss grupp av kvinnor ur vilken kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar exkluderats.⁵¹ Konstruktion av normalitet görs alltså hela tiden både i relation till kön och intellektuell funktionsförmåga.

Detta blir återigen tydligt då Martin berättar om en man, som använder sig av feminina attribut som kjolar och smink, som han åker runt med på en moped om nätterna. Detta beteende gör personalen runt omkring honom väldigt oroad och obekvämt. De vet inte hur de ska hantera situationen "för han klarar inte av det, det blev inte snyggt" Han lyckas inte passera i deras ögon. För att tala med Butler tolkar jag detta som att mannens intellektuella funktionsnedsättning, hans avvikande intellektuella funktionsförmåga gör brottet mellan kön och bekönat beteende för stort. Det som man med Butler kan kalla genusbråk förstärks alltså

⁵⁰ Jfr Peuravaara, Kamilla 2008 *Funktionshindrad i en funktionsduglig kropp -Flickor med intellektuellt funktionshinder diskuterar kring kvinnlighet, sexualitet, normalitet, etnicitet och utsatthet* C-uppstas Centrum för genusvetenskap Uppsala universitet hämtad 10-11-14 från: <http://www.gender.uu.se/node135>

⁵¹ Barron 2004 "Genus och funktionshinder" s. 31

av ett slags "funktionsförmågebråk" och vise versa.⁵² Skall man använda sig av könskodade attribut skall det göras på ett särskilt sätt som till viss del kan ses som bestämt av normer kring funktionsförmåga, inte bara kön.⁵³

Utsatthet

På sista tiden har det alltmer uppmärksamats att intellektuell funktionsnedsättning kan vara förknippat med utsatthet.⁵⁴ Detta är också något som mina informanter alla återkommer till under samtalens gång, och där också relationer mellan intellektuell funktionsförmåga, sexualitet och kön framträder extra tydligt. Martin berör sexuell utsatthet mer än de andra informanterna. Utifrån min teoretiska utgångspunkt om kön och sexualitet som tätt sammanlänkade är det inte svårt att förstå, varför det är känsligare för en intellektuellt funktionsduglig man än för hans kvinnliga kollegor att närma sig frågor om sexualitet med sina kvinnliga elever med intellektuell funktionsnedsättning.⁵⁵ Hans position som man gör honom överlägsen i en könsmaktordning och en maktordning rörande funktionsförmåga samtidigt.

Informanterna talar om utsatthet på grund av dålig impuls kontroll, lättleddhet och en sämre självkänsla som en följd av den intellektuella funktionsnedsättningen i sig. Samtidigt förstår de en sexuell utsatthet i relation till omgivningen. Lena förklarar den sämre självkänslan med elevernas egna upplevelse av avvikelse gentemot jämnåriga ungdomar och en oförmåga att kompensera denna. Det är alltså exkluderande normer kring beteenden som skapar den dåliga självkänslan. Titti talar om hur att vara van att följa andras råd och beslut, och inte själv få möjlighet att bestämma över sig själv, kan leda till en större utsatthet för övergrepp av olika slag. I bådas utsagor framgår att den sociala omgivningen och den individuella nedsättningen inte kan förstås som två separata storheter. Med termen *nedsättningseffekter* bestämda av samspelet mellan sociala och biologiska strukturer blir detta

⁵² Butler 2007 Med genusbråk menar jag här den typ av subversiv performativitet som Butler menar att t.ex drag-akten handlar om. Den överdrivna imitationen av kön genom drag visar på det konstruerade, det performativa i allas könskonstruktion och utmanar därmed den heterosexuella matrisens ordning.

⁵³ Omvänt visar de diskussioner som förs kring varför flickor är så underrepresenterade bland vissa diagnoser inom autistspektrat att funktionsförmåga bestäms av kön. Detta är något som jag inte diskuterade med mina informanter men denna dialektik mellan intellektuell funktionsförmåga och kön skulle vara oerhört spännande att gå vidare med i framtida studier.

⁵⁴ se ex. Malmberg Denise & Kerstin Färm 2008 *Brottsoffer med funktionshinder. En undersökning av polismyndighetens och socialtjänstens hantering av ärenden i tre kommuner*, Uppsala universitet

⁵⁵ Vid tillfället för intervjun hade Martin endast undervisning med kvinnliga elever.

inte svårt att förstå. Det sociokulturella och individuella/biologiska är alltid redan inbegripna i varandra, *intra-agerande*, och det är denna process som utgör den intellektuella funktionsförmågan.

Martin länkar utsattheten till den allmänna synen på sexualitet som råder i samhället. Han talar om den fria sexualitetens intåg på 70-talet, och hur den debatten även nådde dem som arbetade med personer med intellektuella funktionsnedsättningar:

Nån annan som sa att man skulle gå in och hjälpa till rent fysiskt och hjälpa folk. Så va det va! Och det tror ju inte jag på ett dugg, för då är du ju som ute på *svag* is. Men det har ju funnits dom som har förordat det. *Det* [synsättet att man borde gå in och hjälpa någon med att ha sex] har ju funnits. Från att inte prata om det alls till nånting helt annat. Jag tror det är samma tafatthet inför, den här fria sexualiteten som man påstår vi har haft de sista 30-40 åren. Och så sitter vi fortfarande och säger vi vet inte riktigt hur man gör. Och tjejer blir fortfarande utnyttjade och så vidare efter alla dessa årtionden vi haft fri sex.

Det Martin visar tycker jag är, hur man i den fria sexualitetens namn förbiser maktdimensionen mellan såväl könen som mellan personer med olika funktionsförmåga. Maktordningar som i själva verket samverkar i en dubbel utsatthet för kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar.⁵⁶ Feministisk kritik mot tanken om fri sexualitet har pekat på, att så länge som kvinnors njutning och kroppar endast ses som att de är till för någon annan gäller denna frihet inte kvinnor. Här kan kritiken utvecklas med att fri sexualitet inte kan anses gälla för personer med intellektuella funktionsnedsättningar så länge beroende leder till att ens subjektivitet undermineras och förmågan att fatta egna beslut aldrig godkänns eller uppmuntras.

I citatet beskriver Martin att det finns ett glapp mellan att förespråka en fri sexualitet och att inte alls kunna tala om eller närma sig sexualitet. Denna svårighet att närma sig sexualitet och intellektuella funktionsnedsättningar återkommer han till flera gånger. Han beskriver det som en frustrerande oförmåga, som bygger på en rädsla att "klampa in" och kränka sina elever. Han är rädd att han kan komma att styra in samtalet på ett område som hans elever finner obehagligt.

"Det är ganska ofta som jag känner min kompetens sätts på prov eller om det är min roll eller föreställningar [...] för ens egna rädslor, och ens egna föreställningsvärld om vad man tycker sex skall vara, men många av mina elever dom kanske aldrig kommer ligga med någon, eller ha sex och jag vet ju inte för varje enskild individ vad den är intresserad av."

⁵⁶ Barron, Karin 2008 "Kön och Funktionshinder" i Grönvik, L & Söder, M (red) *Bara Funktionshindrad? Funktionshinder och Intersektionalitet* Malmö: Gleerup s. 38-39

“Jag kan inte hålla på att introducera en massa saker. Nu ska vi prata om, alltså att jag bestämmer vad vi ska prata om. Det är det som är det svåra.”

Här ser Martin som sagt sin egen könstillhörighet som problematisk. Han visar en medvetenhet om en överordnad position som pedagog och intellektuellt funktionsduglig man. Men det blir även tydligt att han tror att de egna föreställningarna om sexualitet är annorlunda än de föreställningar han tror att hans elever har, och att det är det som gör närmandet av ämnet så svårt. Samtidigt berättar han att oerhört få av hans elever själva tar initiativet att styra in på frågor kring sexualitet. Den förväntade skillnaden i inställning till och föreställningar om sexualitet gör att ämnet blir hängande. Något som kanske kan förklara de studier som visar att kunskaper om sexualitet är lägre hos personer med intellektuella funktionsnedsättningar.⁵⁷

Denna kunskapsbrist tror jag också påverkar utsattheten. Ju mindre en får tala om både de egna och andras föreställningar kring sexualitet, desto svårare blir det att göra sig en bild av den egna sexualiteten, av vad man vill och inte vill göra. Vanan att följa andra beslut och åsikter gör här personer med intellektuella funktionsnedsättningar extra utsatta. Något som alla informanter menar och understryker då de talar om just utsatthet. Att Martin på tal om sin undervisning upprepar “Man behöver handledning” och Tittis kommentarer om behovet av personer som kan undervisa i sex och samlevnad på ett rakt och avslappnat sätt tror jag kan ses i ljuset av detta. Upplevelsen av elevernas utsatthet gör det svårare för informanterna att närma sig ämnet, samtidigt som samma utsatthet pekar på den oerhörda vikten av att lyfta ämnet med eleverna på ett bra sätt.

En annan aspekt av utsatthet framkommer i Lenas utsaga om behovet att trycka på vikten av att kunna säga nej i tjejgrupper snarare än i killgrupper.

[...]kan man bara hålla igång en dialog om allt möjligt vad det gäller sex och samlevnad med killar och så där [...] att ta ställning och såna saker, det vävs in i samtalet på ett annat sätt, medans tjejer så känner jag liksom att man mer distinkt kanske får dom att tänka det här [att kunna säga nej] Jag tror att man, jag tänker att tjejer är mer utsatta än killar, så ska jag säga.

Uppfattningen att tjejer är mer utsatta i sexuella sammanhang gör att Lena trycker på nejsägande mer med denna grupp. Något som går att förstå utifrån den ovan nämnda dubbla utsattheten. Det går samtidigt att ana ett uteblivet lustperspektiv på den egna sexualiteten, när fokus läggs på att lära sig att freda sig mot ovälkomna inviter. Både Lena och Martin

⁵⁷ Helmius, Gisela 2004 ”Sexualiteten som individuellt och socialt fenomen” i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur s. 111

upplever också en skillnad i sexuella beteenden hos sina elever. Killar uttrycker sexualitet och tar initiativ till intimitet mycket oftare än tjejer. Här ser vi hur kvinnlig sexualitet som något att skydda, inte utöva förstärks i relation till föreställningar om intellektuell funktionsförmåga. Detta kan också förklara Lenas upplevelse av sexuell drift som könsbunden. Hon berättar att hon schemalägger onanitet för de elever som inte "kan behärska sig", men påpekar att dessa elever endast är killar. Att tjejerna är underrepresenterade i Lenas exempel kan förstås som, att deras drift inte blir synlig för att man inte förväntar sig att hitta den. I en utsatthetsdiskurs finns inget utrymme för kvinnlig sexuell drift.

Den dubbla utsattheten hos flickorna kan också få förklara, varför Lena tycker att det är skillnad på hur mycket bekräftelse tjejer och killar behöver. Hon tycker killarna verkar klara sig mer på "sitt eget ego, på något sätt eller vad man nu ska säga, ja... men innerst inne är dom säkert lika, angelägna. [om att få bekräftelse]" Tillägget på slutet här tycker jag pekar på möjligheten att ifrågasätta om inte maktordningar rörande maskulinitet och manlig sexualitet som överordnad kvinnlig osynliggör de maktordningar rörande funktionsförmåga som underordnar killar med intellektuella funktionsnedsättningar i förhållande till personer utan intellektuella funktionsnedsättningar. Dessa pojkars osäkerhet och utsatthet riskerar därmed att osynliggöras.⁵⁸

Dessa aspekter av utsatthet kan jämföras med analysen av de resultat som Löfgren-Mårtenson gör i sin avhandling. Här blir beteenden och praktik det omvända jämfört med Lenas exempel, men i båda fallen syns omgivningens tankar om bekönad utsatthet och sexualitet få konsekvenser för hur personerna med intellektuella funktionsnedsättningar utövar sin sexualitet. I Löfgren-Mårtenssons studie är det i mycket större utsträckning flickorna som tar initiativ till (hetero)sexuell kontakt. Denna situation förstår hon som skapad genom omgivningens föreställningar om en hotfull manlig sexualitet och flickor med intellektuella funktionsnedsättningar som sexuellt utsatta. Fokus läggs därför på att på olika vis kontrollera pojkarnas sexualitet, vilket leder till passiva pojkar och initiativtagande flickor.⁵⁹

⁵⁸ Barron 2008 38-39. Barron för här en diskussion om överordnade kvinnor och underordnade män i relation till funktionsförmåga. Hon går dock inte in på ett möjligt osynliggörande av dessa maktordningar och det är inte heller något som återkommer i den forskning som rör intellektuella funktionsnedsättningar och utsatthet jag studerat.

⁵⁹ Löfgren-Mårtenson 2003 s. 221-222

En hel identitet

Efter utförandet av samtliga mina intervjuer fick jag erkänna mig överraskad över graden av reflektion hos mina informanter kring den problematik som intellektuell funktionsnedsättning är förknippad med. Både i relation till sexualitet och kön men också med avseende på subjektivitet, och hur man förhåller sig till den subjektsposition som diskurser om intellektuell funktionsförmåga skapar. Detta blev kanske tydligast i de diskussioner som uppkom kring just kategoriserandet av elevgruppen.

Titti berättar att många av hennes elever kanske har behovet av det extra stöd, som finns inom ramen för särskolan, men att placeringen där innebär ett stämplande som utgör en oönskad identitet, som inte går ihop med den självbild som personerna har. Hon har flera exempel på elever som inte berättar för någon i sin omgivning om var de går i skolan, för att slippa identifieras som en person med avvikande intellektuell funktionsförmåga. En elev har inte under hela gymnasietiden berättat för sina föräldrar, att han är elev där. "så han bär ju verkligen det *själv*, det måste ju va *så* himla jobbigt. Jättejobbigt" Frågan är om behovet av stöd som dessa personer med intellektuella funktionsnedsättningar har, och som särskolan skall erbjuda kan tillgodoses, när de konsekvenser som ett ofrivilligt tilldelande av en identitet som särskoleelev blir så svåra? När subjektspositionen, person med intellektuell funktionsnedsättning, inte blir levbar?

I ljuset av detta är det inte svårt att förstå, varför både Titti och Lena återkommer till beskrivningen av den intellektuella funktionsnedsättningen som en liten del av människan. De menar att det handlar om en sida som *gör* en svagare i vissa situationer. Lena betonar hur svaga sidor är något som återfinns hos alla. Funktionsnedsättningen sedd sådan blir en variation i mänskligt beteende såsom vilket annat beteende som helst. Som diskuterats ovan menar Lena vidare, att funktionsnedsättningen kan bidra med starkare sidor, med strategier för att kunna fungera i världen, som personer som ses som funktionsdugliga generellt saknar. Dessa sidor kan alltså ses som *tillgångar* snarare än nedsättningar, vilket problematiserar vad den intellektuella funktionsnedsättningen egentligen kan antas bestå i. Foucault visade hur diskurser om sexualitet skapade en homosexuell subjektsposition. Från att ha handlat om en homosexuell praktik, som förvisso var straffbar, handlade det nu om en hel identitet, där den sexuella orienteringen sågs genomsyra hela personen.⁶⁰ Ett görande blev ett varande. Jag anser, att det går att förstå Titti och Lena som att de motsätter sig föreställningar om

⁶⁰ Foucault 2004 s. 64-65

intellektuell funktionsförmåga som just ett sådant varande. Deras förståelse av intellektuell funktionsnedsättning är här något annat än en subjeksposition, och kan aldrig innebära en hel identitet.

Lena och Titti menar att det är viktigt att känna till sina sidor för att själv kunna tillgodose sina behov, även om de som sagt aldrig får bestämma en hel identitet. Martin går vidare och ifrågasätter helt det han kallar för "handikappmedvetande". Han menar att vårt samhälle innebär så många hinder och svårigheter för de personer som stämplas med en intellektuell funktionsnedsättning "Hamnar du i särskolan finns det bara en smal utvecklingslinje att gå. [...] Du får knappast några vanliga jobb på öppna marknaden. Detta är en brutal verklighet som dom kommer möta." Martin menar att en medvetenhet om alla dessa hinder och vidare som att de beror på ens egna person bara än mer hindrar personen. Istället trycker han på möjligheten att få forma egna mål, strategier och handlingar utifrån sig själv som person utan stämpeln som varande person med intellektuella funktionsnedsättningar. "Man måste ju få sätta upp drömmen, för annars blir handikappmedvetande bara en begränsning."

Här kan vi återkomma till Barrons studie kring identitetskonstruktion för att vidare utveckla resonemangen. En av kvinnorna med intellektuell funktionsnedsättning som deltar i studien menar att visst behöver hon hjälp och stöd i sitt liv och sin vardag, men hon väljer bort att se detta som grundande för att hennes intellektuella funktionsförmåga skulle brista, och därmed tilldela henne en identitet som avvikare.⁶¹ Hon förhåller sig inte till den intellektuella funktionsnedsättningen som en identitet och gör motstånd mot indelningen av människors intellektuella förmåga i antingen funktionsdugliga eller funktionsnedsatta. Detta förhållningssätt kan jämföras med Butlers diskussion om skillnader mellan kroppar med avseende på kön. Butler visar med hjälp av intersexuella spädbarn som ännu inte korrigerats eller könsbestämts hur man kan förstå kroppslig konstitution som ett kontinuum istället för två avgränsade motsatta positioner.⁶² På samma sätt kan man förstå mental intellektuell konstitution. Förmågan att fungera bestäms av ett samhälle som aldrig tar hänsyn till den variation som hela tiden finns där.

⁶¹ Barron 2004 "Vem är jag?" s. 144

⁶² Butler 2006 s. 26

Slutdiskussion

Slutledningar och Sammanfattning

Mitt syfte med denna studie har varit att titta på diskurser om intellektuell funktionsförmåga och intellektuella funktionsnedsättningar i relation till sexualitet och kön. Jag ville även se på hur dessa diskurser formar subjektspositioner och påverkar möjlighet till subjektivitet hos personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

I informanternas olika resonemang blev det tydligt, att det inte är frågan om enkla orsakssammanhang, där en viss föreställning om sexualitet gav en viss syn på intellektuell funktionsförmåga och vice versa utan att föreställningar om sexualitet och intellektuell funktionsförmåga samkonstruerades. Sexualitet förstods i relation till subjektivitet och förmågan att fatta beslut om den egna personen. Förmågan att fatta beslut förstods i relation till den intellektuella funktionsförmågan. Samtidigt visade Martin hur denna intellektuella förmåga formades av förväntan att inte kunna fatta just sådana beslut. Cirkeln sluts med konstruktionen av den intellektuella funktionsnedsättningen. Denna placerar personen i fråga i barnets position. En subjektsposition som vuxen blir alltså inte möjlig. Samtidigt visade informanterna, hur deras elever skapade motstrategier, där identiteten som kriminell eller omhändertagande blir ett sätt att frångå barnpositioneringen och identiteten som enbart person med intellektuella funktionsnedsättningar. Denna normalitetskonstruktion var också tydligt bekönad.

Intellektuell funktionsförmåga som bestämmande individen som antingen barn eller vuxen visade sig också få konsekvenser för synen på föräldraskap och intellektuell funktionsnedsättning. Informanterna talade om sina elever som möjliga och olämpliga föräldrar. Olämpligheten kan sättas i relation till den bekönade normalitetskonstruktion, som informanterna visade på. Modersrollen som utesluts som möjlig subjektsposition i diskursen om den intellektuellt funktionsnedsatta innebär, att en strategi för att uppnå normalitet omöjliggörs.

I talet om sexuell praktik hos eleverna blev det tydligt att Butlers heterosexuella matris kan förstås utifrån ytterligare ett raster av intellektuell funktionsförmåga. En avvikande sexuell praktik eller ett feminint kodat beteende på en maskulint kodad kropp läses annorlunda beroende på om individens intellektuella funktionsförmåga uppfattades som inom

normen eller inte. En annorlunda förståelse av sexuell praktik än den som finns inbyggd i den heterosexuella matrisen möjliggjorde också ett synsätt på personer med intellektuella funktionsnedsättningar som handlande sexuella subjekt.

Föreställningen om personer med intellektuella funktionsnedsättningar som extra utsatta i sexuella sammanhang och då särskilt kvinnor återkom hos alla informanter och bekräftade bilden från forskning kring personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Utifrån ett intersektionellt perspektiv kunde en samkonstruktion av könsmaktordning och funktionsförmågemaktordning ses. Flickor med intellektuell funktionsnedsättning förstås då som dubbelt utsatta, samtidigt som utsatthet hos pojkar med intellektuella funktionsnedsättningar riskeras att osynliggöras. Detta kan kanske förklara att pojkar sällan nämndes i diskussionerna som informanterna förde kring utsatthet.

Samtliga informanter talade om svårigheter att närma sig den intellektuella funktionsnedsättningen i sig med de elever som aktivt motsatte sig omnämningen. Genom att prata om funktionsnedsättningen som en liten del av personen eller genom att fokusera på personens mål och tillgångar rörde sig informanterna mot ett synsätt på intellektuell funktionsförmåga som något som inte konstituerar en hel identitet. Den begränsning som nedsättningen ses innebära handlar då mer om det personer gör, inte det de är.

Avslutande reflektioner

I informanternas berättelser framkom att benämningen eller kategoriserandet som person med intellektuella funktionsnedsättningar innebar oerhörda svårigheter för eleverna. Hur man benämner något står i växelverkan med hur man ser på och förstår detta något. Därför anser jag att en diskussion kring en förändrad terminologi kan vara på sin plats. Den förståelse som finns inbäddad i den engelska benämningen *people with learning difficulties* - *personer med inlärningssvårigheter* är helt annan än den som finns i *personer med intellektuella funktionsnedsättningar*. *Inlärningssvårigheter* handlar inte om ett intellekt som inte fungerar, utan om svårigheter att lära sig vissa saker. Jag anser också att man kan prata om inlärningssvårigheter som närmare ett görande medan intellektuella funktionsnedsättningar ligger närmare det varande som informanterna sågs vilja undvika att förknippa sina elever med. Det går att prata om *intellektuellt funktionsnedsatta personer* men personer *har* inlärningssvårigheter, dom *är* dom inte.

Antingen fungerar något eller så gör det inte det. Men huruvida man lärt sig något förstår

många som beroende på en mängd faktorer där t.ex. den som lär ut och hur den gör detta spelar stor roll. Vad som är viktigt att lära sig är också lättare att förstå som relativt och beroende på olika normer än vad för diffust definierade funktioner ett intellekt skall ha. Omgivningens roll, det samhälleliga konstruktionen blir alltså mycket tydligare, när man talar om inlärningssvårigheter istället för intellektuella funktionsnedsättningar.

En terminologidiskussion är dock inte tillräcklig för att hantera dessa problem. Något jag tycker blev tydligt i informanternas berättelser och analysen av dessa, är att skillnader mellan människor med avseende på intellektuell förmåga är fler än de som ryms i de två positionerna intellektuell funktionsduglighet och funktionsnedsatt, där den tidigare intar en överordnad och exkluderande position. Svårigheten som informanterna har att definiera den intellektuella funktionsnedsättningen kan ses i ljuset av detta. I förståelsen av intellektuell funktionsförmåga baserad på denna uppdelning ser jag en rädsla för skillnad. I ett samhälle som är uppbyggt endast efter ett normerat intellektet, där personer med intellektuella funktionsnedsättningar underkänns som fullvärdiga subjekt på grund av sitt beroende, skapas denna rädsla för olikhet och skillnad. Den olikhet som intellektuella funktionsnedsättningar får förkroppsliga hotar att avslöja det beroende som återfinns hos alla och sticka hål på föreställningen om det autonoma subjektet. För på samma sätt som Martins elev, som frågar personalen om lov om att pussa någon som hon gillar på en dans, "rådfrågar" alla sorters människor samhälleliga normer kring heterosexualitet och/eller bekönat beteende när de för sig på danser och blir förtjusta och har sex. Osäkerheten kring vilka normer som gäller för ett okej beteende blir tydligare i elevens fall. Kanske är detta synliggörande av allas vår osäkerhet och beroende av normer som gör, att denna elev får ses som så onormal. Genom att börja ifrågasätta och problematisera uppdelningen i intellektuellt funktionsnedsatt/funktionsduglig som två mot varandra motsatta positioner kan vi kanske hantera skillnad på ett sätt som tillgodoser människors behov utan att exkludera och hierarkisera.

Resultaten som denna studie gav, samt dessa vidare reflektioner tycker jag pekar på möjligheter att gå vidare med studier som undersöker egna personer med intellektuella funktionsnedsättningars egna berättelser och subjektskonstruktioner i relation till kön och sexualitet. Det skulle även vara intressant att lyfta andra kategorier som etnicitet och ålder. Att "vända på myntet" i denna studie skulle möjliggöra ett fokus på hur den förmodat funktionsduglige blir till och upprätthålls i de diskurser kring intellektuell funktionsförmåga som här studerats. En studie med deltagande observation i klassrumssituation med kompletterande intervjuer skulle möjliggöra ett jämförande fokus på både elever och lärare

med möjlighet att undersöka en mängd aspekter av intellektuell funktionsförmåga i relation till sexualitet och kön. De svårigheter förknippade med sex- och samlevnadsundervisning med denna grupp som blev tydliga i studien och som informanterna också själva underströk i sina berättelser pekar även på behovet att gå vidare med forskning som kan resultera i handledning och stöd för de som har ansvaret för något så viktigt som sex- och samlevnadsundervisning på särskolan.

Källförteckning:

Tryckta källor:

- Barron, Karin 2008 "Kön och Funktionshinder" i Grönvik, L & Söder, M (red) *Bara Funktionshindrad? Funktionshinder och Intersektionalitet* Malmö: Gleerup
- Barron, Karin 2004 "Genus och Funktionshinder" i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur
- Barron, Karin 2004 "Vem är jag? Utvecklingsstörda kvinnor (re)konstruerar sin identitet" i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur
- Butler, Judith 2006 (2004) *Genus Ogjort - Kropp, begär och möjlig existens* Stockholm: Nordsteds Akademiska Förlag
- Butler, Judith 2007 (1990) *Genustrubbel - Feminism och identitetens subversion* Göteborg: Daidalos
- Bäckman, Maria 2003 *Kön och känsla Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet* Stockholm: Makadam
- Corker, Mairian & French, Sally 1999 "Reclaiming Discourse in Disability Studies" i Corker, M & French, S (ed) *Disability Discourse*, Philadelphia: Open University Press
- Engwall; Kristina 2004 "Sinnesslöa kvinnor och sexualitet i ett historiskt perspektiv" i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur
- Fahlgren, Siv 1998 *Diskursanalys, kunskap och kön - ett försök att utveckla en teoretisk ram och ett arbetssätt för en diskursanalys av vetenskapliga texter* Umeå: Institutionen för socialt arbete Umeå universitet
- Foucault, Michel 2004 (1976) *Sexualitetens Historia - Viljan att Veta* Göteborg: Daidalos
- Garland-Thomson, Rosemarie 2004 "Integrating Disability, Transforming Feminist Theory" i Smith, B & Hutchinson, B (ed) *Gendering Disability, New Jersey: Rutgers University Press*
- Gerland, Gunilla 2004 *Autism: relationer och sexualitet* Stockholm: Cura
- Goodley, Dan & Roets, Griet 2008 'The (be)comings and goings of "developmental disabilities": The cultural politics of impairment' i *Discourse: Studies in Cultural Politics of Education* 29:2
- Grönvik, Lars 2007 *Definitions of disability in social sciences*, Uppsala: Uppsala universitet
- Grönvik, Lars 2008 "Sexualitet och Funktionshinder" i Grönvik, L & Söder, M (red) *Bara Funktionshindrad? Funktionshinder och Intersektionalitet* Malmö: Gleerup
- Helmus, Gisela 2004 "Sexualiteten som individuellt och socialt fenomen" i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur
- Kristiansen, Kristjana & Traustadottir, Rannveig 2004 *Gender and Disability Research in the Nordic Countries* Lund: Studentlitteratur

- Kvale; Steinar 1997 *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur
- Lykke, Nina 2005 "Nya perspektiv på intersektionalitet: Problem och möjligheter" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*- "Intersektionalitet" 2-3, Göteborg: Kvinnovetenskaplig tidskrift
- Lykke, Nina 2009 *Genusforskning: en guide till genusvetenskaplig teori, metodologi och skrift* Stockholm: Liber
- Löfgren-Mårtenson, Lotta 2003 *Får jag lov? Om sexualitet och kärlek i den nya generationen unga med utvecklingsstörning* Göteborg: Institutionen för socialt arbete Göteborgs universitet
- Löfgren-Mårtenson, Lotta 2009 *Hur gör man? Om sex och samlevnads kunskap i särskolan* Varberg: Argument
- Malmberg Denise & Kerstin Färm 2008 *Brottsoffer med funktionshinder. En undersökning av polismyndighetens och socialtjänstens hantering av ärenden i tre kommuner*, Uppsala universitet
- Nordeman, Margareta 2005 *När känslan tar över*, Stockholm: Carlssons
- Rydström, Jens & Tjeder, David 2009 *Kvinnor, män och alla Andra - en svensk genushistoria* Lund: Studentlitteratur
- Shildrick, Margrit 2009 *Dangerous Discourses of Disability, Subjectivity and Sexuality* London: Palgrave Macmillan
- Thomas, Carol 1999 *Female Forms*, Philadelphia: Open University Press
- Traustadottir, Rannveig & Sigurjonsdottir, Björg Hanna "Tre generationer utvecklingsstörda mödrar och deras familjenätverk" i Barron, Karin (red) *Genus och Funktionshinder* Lund: Studentlitteratur
- Wendell, Susan 1996 *The Rejected Body: Feminist Philosophical Reflections on Disability* New York: Routledge
- Wetherell, Margeret & Potter, Jonathan 1988 "Discourse Analysis and the Identification of Interpretive Repertoires" i Antaki, Charles (ed) *Analysing Everyday Explanation - A Casebook of Methods* London: SAGE Publications
- Winther Jorgensson, Marianne & Phillips Louise 2000 (1999) *Diskursanalys - som teori och metod* Lund: Studentlitteratur

Intervjuer:

Ljudinspelningar och transkriptioner från intervjuer utförda 2010 den 15 november (Lena), 21 november (Titti) samt 22 november (Martin)

Internetkällor Källor:

Gustavsson, Erika & Grahn, Charlotta 2007 *“Man blir inte med barn av att kyssas...” En kvalitativ studie om sex- och samlevnadsundervisningen på gymnasieskolan*

C-uppsats institutionen för socialt arbete Göteborgs universitet hämtad 10-12-05 från:

<http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Rapporter-och-studier/Sexualundervisning/Man-blir-inte-med-barn-genom-att-kyssas/>

Engström, Johanna 2008 *Sex och Samlevnad i grundskolan - En analys av innehåll, metoder och föreställningar inom sex och samlevnadsundervisning på mellan- och högstadiet* D-uppsats institutionen för kultur- och medievetenskaper Umeå universitet hämtad 10-12-05 från:

<http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Rapporter-och-studier/Sexualundervisning/Sex-och-samlevnad-i-grundskolan/>

Peuravaara, Kamilla 2008 *Funktionshindrad i en funktionsduglig kropp -*

Flickor med intellektuellt funktionshinder diskuterar kring kvinnlighet, sexualitet, normalitet, etnicitet och utsatthet

C-uppsats Centrum för genusvetenskap Uppsala universitet hämtad 10-11-14 hämtad från:

<http://www.gender.uu.se/node135>

Bilagor:

Intervjuguiden:

Intervjufrågor

Innan intervjun startar ska jag upprepa studiens syfte, att jag garanterar anonymitet, att de när som helst får stoppa intervjun eller passa på en fråga, att de kan få möjlighet att läsa uppsatsen innan, eller efter, jag lämnar in, om de vill och att jag är den enda som kommer ha tillgång till inspelning och transkription. Förklara även hur intervjun går till och att vi kommer överrens om tidsramar.

Intro:

- Namn?
- Yrke?
- På vilket sätt har du arbetat/arbetar med sexualitet och sex- och samlevnadsundervisning (sos) med personer med intellektuella funktionsnedsättningar?
- Har du fått speciell utbildning för att arbeta med dessa frågor?
- Använder du någon speciell term för denna grupp?
- Kan du berätta lite allmänt om hur din undervisning/samtal kring sos/sexualitet kan se ut? Delar du in i grupper, antal, kön? Hur ofta och länge? Metoder, material?

Om undervisningen:

- Varför tycker du att man skall prata om sexualitet och sos ?
- Vad är viktigast att ta upp?
- Finns det några ämnen eller situationer som du upplever sätter din kompetens på prov?
- Vad verkar dina elever tycka är viktigast och intressantast att prata om? Krockar detta någonsin med vad du själv tycker är viktigt att tala om?
- Vad är enligt din erfarenhet (eller föreställning) skillnaden med att prata med denna grupp och andra personer?
- Är det skillnad att prata med pojkar och flickor? Ser du skillnad i flickor och pojkars sexualitet?
- Hur hanterar du den oerhörda variation som kan rymmas i gruppen?
- Pratar du om sexuell orientering? Hur pratar du om det? Är det viktigt?
- Pratar du om den intellektuella funktionsnedsättningen i sig? Hur pratar du om det? Är det viktigt?
- Pratar du om föräldraskap och sexualitet? Hur? Är det viktigt?

Om sexualitet :

- Varför tror du personer med intellektuella funktionsnedsättningar sexualitet varit så tabubelagt?
Är det så ännu?
- Var får dina elever sin syn på kön och sexualitet ifrån?
Hur tror du föräldrar, personal, kompisar, du själv påverkar?
- Finns det några synsätt som du känner påverkar dina elever som du med din undervisning vill motverka?
- Upplever du denna grupp som extra utsatt i sexuella sammanhang? På vilket vis i så fall?
- Hur ser ditt drömscenario ut, om du fick lägga upp undervisningen kring sex och samlevnad, sexualitet och intellektuella funktionsnedsättningar och kön i stort?

Vad tänker du på när jag säger:

- genus
- sex- och samlevnad
- sexualitet,
- intellektuella funktionsnedsättningar
- heteronorm

Avslutande frågor:

- Är det något du förväntade att jag skulle frågat om som jag inte gjort?
- Skulle du vilja tillägga något om intellektuella funktionsnedsättningar, sexualitet och kön?

Makt att fungera

“Jag som person är ju inte riktigt normal, då kanske inte min sexualitet heller är normal” så berättar en av denna studies huvudpersoner att många av hans elever resonerar. Feministisk teori har länge varit sysselsatt med ett ifrågasättande av andrefiering och den kategorisering som bygger på normer som bara synliggör och gynnar en viss grupp på bekostnad av en annan. Den här uppsatsen kan ses som en del i den vändning som alltmer görs inom feministisk teori och forskning. En vändning mot kategorier som hittills lyst med sin frånvaro. En vändning mot ett inkluderande av de skillnader som människor har gemensamt.

Genom en intervjustudie med tre anställda inom särskolan som arbetar med sex- och samlevnadsundervisning företas en analys inspirerad av diskursteori av diskurser om intellektuell funktionsförmåga i relation till kön och sexualitet. Föreställningar om intellektuella funktionsnedsättningar, kön och sexualitet undersöks och sätts i relation till varandra. Vad kan man förstå av den intellektuella funktionsförmåga som så många aldrig behöver fundera över? Uppsatsens syfte är att skapa kunskap om hur föreställningar om intellektuell funktionsförmåga, kön och sexualitet kan stå relation till varandra. Hur kan man se dem som samkonstruerande? Och hur formar diskurser om funktionsförmåga och de föreställningar som ryms inom dem möjlighet till subjektivitet för personer med intellektuella funktionsnedsättningar? Hur formar de möjliga och omöjliga subjektspositioner för gruppen? Vägen till besvarandet av dessa frågor går via ämnen som föräldraskap, utsatthet, stämpling och motstrategier.